

OILA VA BOLALAR PSIXOLOGIYASI

Xolbo'tayeva Barchinoy Rahmatullo qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti

*Ingliz tili fakulteti Maktabgacha va boshlang'ich ta'limda xorijiy til ingliz tili
yo`nalishi 2-bosqich talabasi*

Ilmiy raxbar: Xashimova Sayyora Xolmurodovna

Annotatsiya, *maqolada oila va bolalar psixologiyasining o'zaro bog'liqligi yoritilgan. Oila – bolaning shaxs sifatida shakllanishida asosiy omil bo'lib, uning emotsional, ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maqolada oiladagi psixologik iqlim, ota-onaning roli, tarbiya usullari, bolalarning yosh davrlari va ularning ruhiyatiga ta'sir etuvchi omillar keng tahlil qilingan. Shuningdek, salbiy oilaviy muhitning bolaga salbiy ta'siri va psixologik yordam ko'rsatish zaruriyati ham asoslangan. Ushbu maqola psixologlar, pedagoglar va ota-onalar uchun foydali ilmiy manba hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *oila, bola, tarbiya, psixologiya, emotsional rivojlanish, ijtimoiy muhit, ota-ona, bolalik davri.*

KIRISH

Oila – jamiyatning eng kichik, biroq eng muhim ijtimoiy bo'g'ini hisoblanadi. Oila nafaqat farzand dunyoga keladigan, balki uning shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur bo'lgan muhitni yaratadigan muassasadir. Bolalar psixologiyasi esa bola ruhiyati, uning psixik rivojlanishi, emotsional va ijtimoiy holatini o'rganadigan fan sifatida aynan oilaning ta'siri bilan chambarchas bog'liqdir. Mazkur maqolada oila muhiti, ota-onaning roli, bolalarning psixik holati va rivojlanishidagi omillar keng yoritiladi.

Oila va jamiyat: oilaning ahamiyati. Oilaning asosiy funksiyasi – jamiyatga sog'lom avlodni yetkazib berishdir. Ammo oila faqatgina biologik nuqtai nazardan emas, balki psixologik va ijtimoiy nuqtai nazardan ham juda muhimdir. Oila muhitida bolaning emotsional rivojlanishi, ijtimoiylashuv jarayoni, ahloqiy qadriyatlarni shakllantirish, kognitiv rivojlanish, va shaxsiyatini mustahkamlash borasida asosiy elementlar tashkil etiladi. Bularning barchasi bola va uning atrof-muhitining qanday bog'lanishini, uning qanday qarorlar qabul qilishini, muloqotda qanday munosabatlar o'rnatishini ta'minlaydi.

Bola, asosan, oiladagi ta'sirlarning muqobiliga yoki oilada qanday oilaviy iqlim mavjud bo'lishiga qarab, o'z shaxsiyati va xulqini shakllantiradi. Ijtimoiy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oiladagi qulay va qo'llab-quvvatlovchi muhit, shuningdek, ijobiy tarbiya usullari bolaning psixologik holatini barqarorlashtiradi va uning ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi. Aksincha, oilaviy muammolar, ajralishlar, zo'ravonlik yoki muammolar bilan yuzlashgan bolalar ko'pincha ruhiy muammolarga duch keladilar va ularning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

ASOSIY QISM

1. Oila va psixologik iqlim, Oilaning ichki muhitini psixologik iqlim belgilaydi. Bu iqlim bolalarning o'zini qanday tutishini, o'ziga bo'lgan ishonchini, boshqa insonlar bilan muloqotini shakllantiradi. Ota-onalar o'rtasidagi munosabat, ular tomonidan qo'yilgan tarbiya usullari – bularning barchasi bolaning ruhiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Masalan: bolalar mehrlil va qo'llab-quvvatlovchi muhitda ulg'ayganda, ular o'z fikrini erkin ifoda eta oladigan, emotsional jihatdan barqaror shaxs bo'lib voyaga etadi. Aksincha, doimiy tanbeh, urush-janjal mavjud oilalarda ulg'aygan bolalarda xavotir, qo'rquv va o'zini past baholash holatlari kuzatiladi.

Bolaning oilaviy iqlimi, uning rivojlanishida qanday ta'sir ko'rsatishi haqida keyingi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola oilasida qanday o'zaro aloqalar va muomala mavjud bo'lsa, ularning o'z xulqlariga qanday munosabatda bo'lishlari o'zgaradi. Oiladagi huzur, tinchlik va o'zaro hurmat bola ruhiyatida eng katta farovonlikni yaratadi. Ota-ona o'z farzandi bilan do'stona va ishonchli munosabatlar o'rnatganida, bola o'zida mustahkam ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

2. Ota-onaning shaxsiyati va bolaga ta'siri, Bola uchun ota-ona – birinchi psixolog, birinchi o'qituvchi, birinchi do'st. Ular bolaga nafaqat bilim, balki emotsional barqarorlik, axloqiy qadriyatlarni ham o'rgatadilar. Ota-onaning shaxsiyati, muomala madaniyati, sabr-toqati – bular bolaning o'zini qanday tutishini bevosita shakllantiradi. Demak, agressiv ota-onalar bolaning o'zida ham agressiyani uyg'otishi mumkin. Bunday bolalarda salbiy emotsiyalar ko'p bo'ladi, ular ijtimoiy muhitda o'zini erkin tuta olmaydi. Aksincha, sabrli, mehribon ota-onalar bolaning ruhiy muvozanatini saqlashiga yordam beradi.

Ota-onalar bolaning ijtimoiy va emotsional rivojlanishini shakllantirishda o'z shaxsiyatining tasvirini aks ettiradilar. Misol uchun, ota-onaning ijobiy va konstruktiv muloqot usullari, bolaga mehr ko'rsatish, farzandni xatolaridan o'rgatish orqali uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Bu, o'z navbatida, bolani ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli va o'zini anglagan shaxs sifatida rivojlanishiga ko'maklashadi.

3. Bolaning yosh davrlariga qarab psixologik rivojlanish

Bolaning har bir yosh bosqichida o'ziga xos psixologik xususiyatlar mavjud. Masalan, 0-3 yosh oralig'ida bola ota-onasining mehriga muhtoj bo'ladi. 3-7 yosh oralig'ida o'zining mustaqilligini sinab ko'radi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'proq o'yinlar orqali rivojlanadi.

Maktab yoshidagi bolalar esa ijtimoiylashuv davriga kiradi. Ular o'z tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganadi. Shunday davrda oilaning, ayniqsa, ota-onaning bolaga bo'lgan e'tibori yanada oshishi kerak, aks holda bola o'zini kamsitilgan deb his qiladi.

Yosh davriga qarab bolaning psixologik xususiyatlari va ehtiyojlari o'zgarib boradi. Buni inobatga olgan holda, har bir yosh guruhiga mos ravishda tarbiya va psixologik yordam ko'rsatish zarur.

4. Psixologik tarbiya usullari, Ota-onalar tomonidan qo'llaniladigan tarbiya usullari bolaning shaxsiyati shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Quyidagi tarbiya usullari eng samarali hisoblanadi:

- Pozitiv mustahkamlash: yaxshi xulqni rag'batlantirish orqali uni mustahkamlash.
- Empatiya asosidagi muloqot: bolaning his-tuyg'ularini tushunish va unga shaxs sifatida hurmat bilan yondashish.
- Disiplinani izchil qo'llash: har qanday qoidaning sababi borligini tushuntirish orqali bolaning muvozanatli rivojlanishini ta'minlash.

Tarbiya usullarining samarali bo'lishi uchun, ota-onalar nafaqat bolaga qarshi bo'lgan ta'limni, balki bolaning his-tuyg'ulariga qarshi samimiy va samara bilan munosabatda bo'lishlari kerak.

5. Oiladagi nizolar va bolalar ruhiyati. Oiladagi doimiy janjallar, ajralishlar yoki zo'ravonlik holatlari bolaning ruhiy holatiga salbiy ta'sir qiladi. Bunday muhitda o'sgan bolalar ko'pincha xavotirli, tajovuzkor yoki o'ziga yopiq bo'lib qoladi. Shuning uchun oilaviy muammolarni hal qilishda bolaning ruhiy salomatligi doimo inobatga olinishi lozim. Oiladagi janjallar va muammolar bolaning psixologiyasida katta iz qoldiradi. Bunday vaziyatda bolaning ijtimoiy va emotsional rivojlanishi to'xtab qolishi mumkin. Ota-ona va bola o'rtasidagi muloqot bu jarayonni qayta tiklashda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa, oila – bu bolaning ruhiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishining poydevori. Har bir ota-ona bola uchun nafaqat moddiy emas, balki ruhiy va ma'naviy quvvat manbai bo'lishi zarur. Bolaning salomat psixologiyasi esa sog'lom jamiyatning kafolati hisoblanadi. Shu sababli, oila va bolalar psixologiyasi

masalasiga jiddiy qarash, unga doimiy e'tibor qaratish jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva D. "Psixologiya asoslari". – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Karimov U. "Oilaviy psixologiya". – Samarqand, 2019.
3. Zakirova M. "Bola psixologiyasi". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. Vygotsky, L. S. "Mind in Society". – Harvard University Press, 1978.
5. Bronfenbrenner, U. "The Ecology of Human Development". – Harvard University Press, 1979.
6. Erikson, E. H. "Childhood and Society". – Norton, 1950.